

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
Министерство образования и науки Республики Бурятия
МКУ «Закаменское РУО»
МАОУ «Цаган-Моринская СОШ»

ПРИНЯТО
на заседании
педагогического
совета
МАОУ «Цаган-
Моринская СОШ»
Протокол №1
от «27» августа
2024 г.

СОГЛАСОВАНО
Заместитель директора по
УВР

Галданова С.З.

УТВЕРЖДЕНО
Директор МАОУ
«Цаган-Моринская
СОШ»

Приказ №28 от «27»
августа 2024 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА
учебного предмета «Родной (бурятский) язык»
для обучающихся 5 класса

Составитель: Галданова С.З.,
учитель бурятского языка и литературы

у. Цаган-Морин 2024 г

ТАЙЛБАРИ БЭШЭГ

«Буряад хэлэн» гэхэн курсын ажалай программа хадаа Россиин Федерациин хуралсалай Министерствын тогтоолнууд дээрэ үндэхэлжэ зохёогдоһон хуралсалай программа болоно:

- Федерального закона от 29.12.2012 № 273-ФЗ «Об образовании в Российской Федерации»;

- приказа Минпросвещения России от 22.03.2021 № 115 «Об утверждении Порядка организации и осуществления образовательной деятельности по основным общеобразовательным программам – образовательным программам начального общего, основного общего и среднего общего образования»;

- приказа Минпросвещения России от 18.05.2023 № 370 «Об утверждении федеральной образовательной программы основного общего образования» (далее – ФОП ООО);

- приказа Минпросвещения России от 31.05.2021 № 287 «Об утверждении федерального государственного образовательного стандарта основного общего образования» (далее – ФГОС ООО третьего поколения);

- Закона Республики Бурятия от 13.12.2013 № 240-V «Об образовании в Республике Бурятия»;

- Закона Республики Бурятия от 10 июня 1992 г. №221-XII «О языках народов Республики Бурятия» (с изменениями и дополнениями);

5-дахи классай «Буряад хэлэн» («Бэлиг» 2018 он) гэхэн ном (авторнууд Будаин Б.Б., Будаин С.Г.) программын ёһоор хараалагдаһан эрдэмэй, буряад хэлэнэй теориин, методикын талаар мүнөө сагта нэбтэрүүлэгдэжэ байһан эрилтэнүүдые баримталан зохоогдо.

Программын шухала **зорилгонь** хадаа:

1. Нурагшадай түрэлхи хэлэ үзэлгэ хадаа оршон тойронхи байдалые ойлгоходонь, мүн ород хэлэ болон бэшэшье предметүүдые үзэхэ хэрэгтэнь ехэ туһа хүргэдэг. Гадна нурагшадые болбосоруулха, хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ туһалха арга боломжотой. Ушар тиимэхээ түрэлхи хэлэнэй үүргыг саашань улам дээшлүүлхэ, энэ предмет заалгыг, хэшээл бүхэнэй үрэ дүнгыг хайжаруулха шухала.

2. Багшын шухала зорилгонуудай нэгэниинь хадаа нурагшадые алдуутгүйгөөр, зүбөөр бэшүүлжэ хургаха болоно. Бэшэгэй дүримүүдые, сэглэлтын тэмдэгүүдые

үзэхэдөө, хурагшад зүбөөр ойлгоод, тэдээнээ алдуугүйгөөр хэрэглэжэ хураха ёготой.

3. Түрэлхи хэлые литературатайнь нягта холбоотойгоор зааха хэрэгтэй. Тиихэдээ литературын хэшээлдэ үзэһэн уран зохёолой хэлэ, найруулга, холбоо үгэнүүд, оньһон болон хошоо үгэнүүд, зэргэсүүлгэнүүд, зохид мэдүүлэлнүүд, богонихон текстнүүд гэхэ мэтые буряад хэлэнэй хэшээлнүүдтэ үргэнөөр хэрэглэхэ шухала.

4. Түрэлхи хэлэ, литературын хэшээлнүүдтэ хэлэлгэ хүгжөөлгэ хараалагданхай. Тиимэһээ найруулга болон зохёолго бэшэлгэ, хөөрөжэ хургалга гэхэ мэтэ хүдэлмэринүүд дүүргэгдэхэ ёготой.

5. Буряад хэлэ үзэлгэ бэшэ предметүүдые үзэлгэтэй нягта холбоотой. Жэшээлхэдэ, буряад хэлэндэ түшэглэн, ород хэлэнэй олон ойлгосонуудые хурагшадта ойлгуулжа, хоёрдохы хэлэндэнь хургаха зэргэтэй.

6. Ургажа ябаа үетэндэ эрдэм болбосоролой үндэһэ хууриие гүнзэгыгөөр ба бата бэхээр үгэхэ, тэдэниие ажал дээрэ хэрэглэхэ, дадал шадабаритай болгохо, хүгжэлтын юрэнхы үзэл бодолтойгоор хүмүүжүүлхэ.

Тус зорилгорнуудһаа дулдыдан, буряад хэлэ заажа байһан багшанарай урда иимэ шухала **эрилтэнууд** табигдана:

1. Нэн турүүн түрэлхи хэлээ заажа байһан багша хадаа өөрөө хэлэ бэшэгэй талаар үндэр хэмжээнэй эрдэм мэдэсэтэй, болбосорол ехэтэй, хэлэ бэшэгэй эрдэмэй, тэрэ тоодо буряад хэлэнэй саашанхи хүгжэлтын гол зорилгонуудые гүнзэгыгөөр ойлгохо ёготой;

2. Хурагшадай эрдэм мэдэсын эрилтэнүүдэй стандарт ба программа шудалжа, багша буряад хэлэ заалгые тусэблэхэ;

3. Хуралсалай жэлэй эхиндэ багша класс бүхэндэ хурагшадай мэдэсэ шадабариин хэмжэээ элирүүлхэ зорилготойгоор хэдэн ондоо түхэлэй шалгалтын хүдэлмэринүүдые дүүргүүлхэ: грамматическа даабаринуудтай диктантнуудые, зохёолго ба найруулгануудые бэшүүлжэ, тестнүүдые дүүргүүлжэ, анкетэнүүдэй асуудалнуудта харюусуулжа болохо; аман шалгалта үнгэргэхэ; үзэгдэһэн темээр шалгалтын асуудалнуудта харюунуудые шагнаха; хөөрэлдөө эмхидхэхэ болон бусад эдэ даабаринуудые дүүргэлгын дүнгүүд хурагшадай мэдэсэ, шадабари, хүгжэлтые гү, али программын эрилтэнүүдһээ

гээгдэлхэ зүбөөр гэршэлдэг. Эндэһээ уламжалан, багша класс бүхэндэ һурагша бүхэнтэй һуралсалай жэл соо хэхэ ажалаа багсаан эмхидхэхэ.

4. Һурагша бүхэнэй эрдэм мэдэсын хэмжээн адли бэшэ, тиимэһээ хэшээлэй алишье шатада һурагшын мэдэсын хэмжээндэ тааруугаар даабаринуудые дүүргүүлхэ.

5. Һурагшадые һургаха, хугжөөхэ, хүмүүжүүлхэ зорилгонууд түрэлхи хэлэнэй, уран зохёолой хэшээлнүүдтэ нягта холбоотойгоор элдэб онол аргуудаар, жэшээлхэдэ: интегрированнэ аргаар гэхэ гү, али заагдажа байгаа предметүүд хоорондын харилсаанай аргаар бээлүүлэгдэхэ ушартай. Эндэ 2012 онуудта гараһан «Буряад хэлэнэй сахим һураха ном» (электронно ном) доторхи тон баян, хэрэгтэй материалнуудые зүбөөр бэе бээтэйнэ тааруулан холбожо шадабал, багшанарташье, һурагшадташье нилээд аша үрэтэй ба һонирхолтой байха.

6. Хэлэлгын культура (соёл) дээшэлүүлхэ, гүнзэгырүүлхэ, зохёохы ба холбоо хэлэлгэ хугжөөлгын хүдэлмэринүүдые хэшээлэй алишье шатада хараалха, түсэблэхэ.

7. Һурагшадые һургалга, хугжөөлгэ, хүмүүжүүлгын зорилгонуудые сагай эрилтэдэ таарамаар бээлүүлхын тула, буряад хэлэ ба уран зохёол заажа байһан багшанар өөрынгөө эрдэм мэдэсые, дүй дүршэлые саг үргэлжэ дээшэлүүлжэ, методикодо, психологидо ба дидактикада бии боложо, хэблэгдэжэ байдаг эрдэмтэдэй, шэнэдхэгшэ багшанарай шэнжэлэлгын хүдэлмэринүүдые, шэнэ дурадхалнуудые ба түрүү дүй дүршэл үзэжэ, шүүмжэлжэ, ажал хүдэлмэридөө нэбтэрүүлжэ байха.

Буряад хэлэнэй, тэрэниие шэнжэлдэг эрдэм ухаанай хугжэлтые хараадаа абан, Россин эрдэм һуралсалай түсэбые (учебный план) баримталан, мүнөө үедэ хэрэглэгдэдэг программын үндэһөөр «Буряад хэлэнэй» стандартда тааруулан, программа зохёогдобо.

ПРОГРАММЫН БУРИДЭЛ

V класс

1. Эхин классуудта үзэһэнөө дабталга.
2. Хэлэн тухай тобшо ойлгосо.
3. Фонетикэ, графика, орфоэпи, бэшэгэй дүрим.
4. Лексикологи.
5. Үгын бүридэл ба үгын бии бололго.
6. Синтаксис, хоолойн аялга ба сэглэлтын тэмдэгүүд.
7. Дабталга.
8. Холбоо хэлэлгэ хугжөөлгэ.

ЊУРАГШАДАЙ ШАДАБАРИНУУД

Табадахи класс дүүргэхэдээ, һурагшад иимэнүүд шадабаритай, дадалтай болохо ёһотой гэбэл: үгэнүүдые абяануудаарнь, үгэнүүдые бүридэлсёрнь, мэдүүлэлнүүдые байгуулгаарнь шүүмжэлхэ. Ѓурагшад простой болон сложно мэдүүлэлнүүдые зохёожо шадаха, үгэнүүдэй бэшэгэй дүрим мэдэхэ, тэдэниие үндэһэлэн хэлэжэ шадаха ба зүбөөр бэшэдэг болохо ёһотой.

Буряад хэлээр шадабари (предметные результаты):

- аялгануудай нугарал тухай ойлгосотой болохо;
- ии - ы, ээ- эй аялган үзэгүүдэй бэшэлгэ тухай мэдэхэ;
- үгын анхан һуурида б, л, м, р хашалгануудай удаа тодо бэшэ аялганай бэшэгдэхэ тухай; -үгэнүүдэй бии бололго тухай, үгын бүридэл тухай суффикс, залгалта, анхан һуури, гараһан һуури;
- зөөлэн һууритай абтаһан үгэнүүдэй һүүлэй аялган үзэг бэшэхэ тухай;
- юумэнэй нэрын падеждуудые ба тэдэнэй удха, үүргэ мэдэхэ;
- дахуул үгын үүргэ, тэрэнэй бэшэлгэ мэдэхэ;
- тэмдэгэй нэрын мэдүүлэл соо дүүргэдэг үүргэ тухай;
- үйлэ үгын мэдүүлэл соо дүүргэдэг үүргэ тухай
- үйлэ үгын түхэлэй бии болоходо аялгануудые бэшэхэ тухай;
- үйлэ үгын сагууд: (мүнөө, үнгэрһэн, ерээдүй), тэдэнэй хэлэлгэ соохи үүргэ тухай;
- хуряангы ба дэлгэрэнгы мэдүүлэлнүүд тухай;
- мэдүүлэлэй юрын гэшүд тухай;
- бодомжолһон түхэлтэй текст тухай; - фразеологимууд, омонимууд тухай;
- хэрэгэй саарһа, бэшэг бэшэхэ тухай.

Үхибүүнэй өөрын хүгжэлтын дүүнгүүд (личностные результаты):

- өөрынгөө сэдхэлэй байдал түрэл хэлэн дээрээ хэлэхэ;
- оршон тойронхи байгаалиин, тиихэдэ хажуудахи хүнүүдэйнгээ байдал ойлгохо, тэдээндэ өөрынгөө хандаса, хүнүүдые дэмжэһэнээ, тэдээндэ туһалһанаа түрэл хэлэн дээрээ харуулха;
- өөрынгөө хэлэ уран, баян, тодо, сэбэр болгохоёо оролдохо;
- тоонтодоо, түрэл орондоо дуратай байһанаа, өөрынгөө хандаса харуулха;
- уншаха, харилсаха дуратай байха;
- бэшэхэ шадабаритай байха, буулгажа бэшэхэ, шагнажа абаад бэшэхэ, өөрөө зохёон бэшэхэ;

- өөрынгөө сэдхэлэй байдал тухай, тиихэдэ үзэһэн юумэнууд тухайгаа бэшэжэ (эссе жанрын түхэлөөр) харуулха;
- түрэл хэлээ шудалха эрмэлзэлтэй байха;
- өөрынгөө хэһэн ажал сэгнэжэ шадаха.

Бээ гуримшуулаад ябаха шадабари (регулятивные УУД):

- өөрөө хэшээлэй темэ хэлэхэ, зорилгыень табиха;
- багшатай сугтаа хуралсалай проблемнэ асуудал яаж шийдхэхэ тухайгаа хөөрэлдэн, тусхай түсэб табиха;
- өөрынгөө хэжэ байһан үйлэнүүдые түсэбэй, алгоритмын үйлэнүүдтэй тааруулха, зэргэсуулхэ, тиин өөрынгөө ажаябуулга шалгаха, сэгнэхэ, зүб болгохо;
- өөрынгөө, ондоо хүнүүдэй, классайнгаа ажал тусхай критеринүүдээр шалгаха, хэр зэргэ шадабаритай болобобиб гэжэ элирүүлжэ хураха, критеринүүдые зохёохо;

Оршон тойрониё шудалха шадабари (познавательные УУД):

- текстээр дамжуулагдаһан мэдээсэлнүүдэй янза (виды информации) ойлгохо; юун тухай хэлэгдэнэб, удхань амар бэ, идеянь ямар бэ?
- олон ондоо янзын уншалга хэрэглэхэ;
- ондо ондоо түхэлтэй текстнууд (текст, схема, таблица, зураг) сооһоо өөртөө мэдээсэл олохо;
- үгөөр хэлэгдэһэн ойлгосо схемэ, таблица, модель болгохо, тиин һөөргэнь модель соо харуулаатай ойлгосо үгөөр хэлэхэ;
- анализ, синтез хэхэ;
- шалтагаан хойшолон хоёрой хоорондох холбоо харуулха, тодоруулан зохёон тогтоохо; - бодомжолхо.

Харилсаха шадабари (коммуникативные УУД):

- хэлэлгын зорилгоһоо дулдыдуулан өөрынгөө һанал бодол амин ба бэшэгэй хэлэн дээрэ харуулха;
- хэлэхэ, харилсаха зорилгоһоо үндэһэлэн, хэрэгтэй сагта монолог үг, али диалог хэрэглэжэ шадаха;
- өөрынгөө һанал бодол, һанамжа хэлэжэ, баталжа шадаха;
- хүнүүдэй хэлэһые шагнаха, ойлгохо, тиин өөрынгөө һанал бодол хубилгахаяа бэлэн байха;
- ажаябуулга эмхидхэхэдээ, хөөрэлдэжэ, хоорондоо хэлсэжэ, нэгэ һанал бодолдо ерэхэ; - асуудалнуудыё табиха.

ПРОГРАММЫН БАЙГУУЛГА БА УДХА

№	Төмөр	САГ		
		Хамта	Шалгалтын хүдэлмэри	Практическа хүдэлмэри
	Хэлэн –хүнүүдэй хоорондоо харилсаха шухала арга	2		
	Эхин классуудта үзэхэнөө дабталга	4		
	Фонетикэ, графика, орфоэпии, бэшэгэй дүрим	30	1	2
	Лексикэ	10	1	1
	Үгын бүридэл.Үгын бии бололго	15	1	2
	Синтаксис	15	1	1
	Жэл соо үзэхэнөө дабталга	5		
	Холбоо хэлэлгэ хүгжөөлгэ	11		
ОБЩЕЕ КОЛИЧЕСТВО ЧАСОВ ПО ПРОГРАММЕ		92	4	6

КАЛЕНДАРНА-ТЕМАТИЧЕСКА ТҮСЭБЛЭЛГЭ

№ п/п	Төмөр	Саг			Үзэхэ саг
		хамта	Шалгалтын хүдэлмэри	Практическа хүдэлмэри	
	Оролто хэшээл.Хэлэн тухай тобшо ойлгосо	1			
	Абяан ба үзэгүүд	1			
	Дабталга. Юумэнэй нэрэ. Үйлэ үгэ	1			
	Тэмдэгэй нэрэ.Тоогой нэрэ.	1			
	Мэдүүлэл	1	1		
	Фонетикэ,графика.Хэлэ лгын абяанууд	1			
	Аялган абяанууд болон үзэгүүд	1			
	Үгын үе	1			

	Йотированна үзэгүүд	1			
	Творческо хүдэлмэри	1			
	Хашалган абяанууд болон үзэгүүд.Хонгео ба бүдэхи хашалганууд	1			
	Хатуу ба зөөлэн хашалганууд	1			
	Бэхижүүлгын хэшээл	1			
	Үзэгүүд	1			
	Илгаһан зөөлэн тэмдэг	1			
	Х.х. Ородһоо оршуулга «Зимний наряд деревьев»	1			
	Орфоэпи тухай юрэнхы ойлгосо	1			
	Үгэ соо хашалган үзэгүүдэй эзэлдэг һуури	1			
	Бэшэгэй дүрим.Буряд үгэ бэшэхэ юрэнхы дүримүүд	1			
	Аялганай таараладал. Аялганай һубарил	1			
	Аялаганай нугарал	1			
	Аялгануудай зүб бэшэлгэ	1			
	Буряд үгын анхан һуурида аялгануудай зүб бэшэлгэ	1	1		
	Алдуу дээрэ хүдэлмэри	1			
	Х.х.Зохеохы хүдэлмэри	1			

Аялгануудыг зүг бэшэлгэ. Уй-үй-ы	1			
Аялгануудыг зүг бэшэлгэ ии-ы	1			
Аялгануудыг зүг бэшэлгэ э-и	1			
Анхан хуурийн дундахи тодо бэшэ аялгание зүг бэшэлгэ	1			
Анхан хуурийн дундахи тодо бэшэ аялгание зүг бэшэлгэ	1			
Х.х. Зохоолго зохоохо	1			
Абтаһан үгэнүүдэй зүг бэшэлгэ. Буряадаар бэшэгдэдэг абтаһан үгэнүүд	1			
Абтаһан үгэнүүдэй һүүлэй аялгание буряадшалжа бэшэлгэ	1			
Хатуу ба зөөлөн хашалгануудай һүүлэй аялгануудыг бэшэхэ дүрим	1			
Абтаһан үгын залгалта зүг бэшэлгэ	1		1	
Үгэнүүдыг сугтань, аминдань болон хоорондохы богони зурлаа табтжа бэшэхэ дүрим	1			
Хуряамжалһан үгэнүүд	1			
Үгэ таһалха дүрим	1			
Лексикэ тухай ойлгосо	1			

Ганса болон олон удхатай үгэнүүд	1			
Х.х. Найруулга	1			
Үгын сэхэ ба шэлжэһэн удха	1	1		
Х.х. Зохеолго	1			
Омонимууд	1			
Антонимууд	1			
Синонимууд	1			
Эхир үгэнүүд	1			
Үндэһэн буряад болон абтаһан үгэнүүд	1			
Мэргэлжэтэдэй үгэнүүд	1			
Нютаг үгэнүүд	1			
Хуушарһан ба шэнэ үгэнүүд	1			
Х.х. Найруулга «Хэн зэмэтэйб?»	1			
Алдуу дээрэ хүдэлмэри	1			
Уласхоорондын үгэнүүд	1			
Фразеологи	1			
Буряад хэлэнэй толинууд	1			
Үгын бүридэл.Үгын үндэһэн ба һуури	1	1		
Үгвн залгалта ба залгабари	1			
Бэхижүүлгын хүдэлмэри	1			

	Ороо ба хуряамжалхан үгэнүүд	1			
	Үгын бүридэлдэ зүйр үгэнүүдэй үүргэ	1			
	Х.х. Э.Дугаров. Найруулга	1			
	Холбуулал.Холбуулала й шүүлбэри	1			
	Мэдүүлэл	1		1	
	Хөөрэнэн, асууһан болон идхаһан мэдүүлэлнүүд	1			
	Шангадхаһан мэдүүлэл	1			
	Мэдүүлэлэй шухала гэшүүд	1	1		
	Бэхижүүлгын хэшээл	1			
	Х.х.Зохеолго	1	1		
	Хуряангы ба дэлгэрэнгы мэдүүлэлнүүд	1			
	Мэдүүлэлэй юрын гэшүүд.Элирхэйлэгшэ	1			
	Нэмэлтэ	1			
	Ушарлагша	1		1	
	Мэдүүлэлэй нэгэ түрэл гэшүүд	1			
	Нэгэ түрэл гэшүүдэй сэглэлтын тэмдэгүүд	1			
	Хандалгатай мэдүүлэл	1			
	Дахуулалнуудтай мэдүүлэл	1			
	Х.х. Творческо	1			

	хүдэлмэри				
	Сэхэ хэлэлгэ	1			
	Сэхэ хэлэлгын сэглэлтын тэмдэгүүд	1			
	Үгүүлэл	1			
	Хэлэлгын стильнүүд	1			
	Эрдэм-хуралсалай стиль	1			
	Фонетикэ	1			
	Ээ-эй, уй-үй-ы аялгануудые зүб бэшэлгэ	1	1		
	Лексикэ	1			
	Синтаксис	1	1		
	Бэхижүүлгын хүдэлмэри	1			
	Творческо хүдэлмэри	1			
Хамтадаа		91	8	3	

БАГШЫН ХЭРЭГЛЭХЭ МЕТОДИЧЕСКА ЛИТЕРАТУРА

1. Б.Б. Будаин, Б.Б. Гомбоев, С.Г. Будаин «Буряад хэлэн» 5-дахи класс УлаанҮдэ «Бэлиг» 2019 он.
2. Б.Б. Лхасаранова, Л.Б. Будажапова, С.Д. Дондокова «Буряад хэлэн. Багшын дунда нуруулида үзэхэ ном», Улаан-Үдэ, «Бэлиг», 2015 он.
3. Б.Д. Цыренов, Б.К. Ширапов, Б.Б. Шойнжонов «Һурагшадай заатагүй мэдэхэ үгэнүүдэй нөөсэ» (Минимум), Улаан-Үдэ, «Бэлиг», 2016 он.
4. А.Б. Санжаева, Ж.Д. Намтаров, Д.Д. Базарова «Буряад хэлэнэй грамматикаар даабаринууд болон тайлбаринууд», Улаан-Үдэ, «Бэлиг», 2015 он.
5. «Буряад хэлэн» электронный учебник бурятского языка.

ҺУРАГШАДАЙ ХЭРЭГЛЭХЭ ЛИТЕРАТУРА

1. Б.Б. Будаин, Б.Б. Гомбоев, С.Г. Будаин «Буряад хэлэн» 5-дахи класс УлаанҮдэ «Бэлиг» 2008 он.
2. Б.Б. Лхасаранова, Л.Б. Будажапова, С.Д. Дондокова «Буряад хэлэн. Багшын дунда һуруулида үзэхэ ном», Улаан-Үдэ, «Бэлиг», 2015 он.
3. Б.Д. Цыренов, Б.К. Ширапов, Б.Б. Шойнжонов «Һурагшадай заатагүй мэдэхэ үгэнүүдэй нөөсэ» (Минимум), Улаан-Үдэ, «Бэлиг», 2016 он.
4. А.Б. Санжаева, Ж.Д. Намтаров, Д.Д. Базарова «Буряад хэлэнэй грамматикаар даабаринууд болон тайлбаринууд», Улаан-Үдэ, «Бэлиг», 2015 он.
5. «Буряад хэлэн» электронный учебник бурятского языка.